

IN MEMORIAM

Akademik LJUBO BOBAN (1933.–1994.)

Deveti listopada 1994. godine ostat će u tužnom sjećanju svim povjesničarima, ali ne i samo njima. Toga dana u Zagrebu je iznenada od srčanog udara umro najpoznatiji hrvatski povjesničar akademik Ljubo Boban. Rođen je 10. svibnja 1933. u Solinu. U Šibeniku je 1952. završio Učiteljsku školu, a u Srinjanima Gornjim i Gatima blizu Solina stjecao je učiteljsku praksu. Jednopredmetnu povijest diplomirao je na Filozofskom fakultetu u Zagrebu 1959. U prosincu 1963. izabran je za asistenta na Katedri za povijest naroda SFRJ na istom fakultetu. Na istom Fakultetu doktorirao je u travnju 1964. obranivši doktorsku disertaciju pod naslovom »Sporazum Cvetković-Maček«. Iste godine izabran je za docenta. Za šefa Katedre za povijest naroda SFRJ izabran je 1968. U veljači 1971. izabran je za izvanrednog profesora, kada je izabran i za direktora Instituta za hrvatsku povijest (bio je i jedan od osnivača) koju dužnost je vršio do svibnja 1974. Odlukom Sveučilišne skupštine Sveučilišta u Zagrebu postavljen je prvo za vršitelja a zatim za direktora Centra za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, koju dužnost je vršio do 1977. Za redovitog profesora na Odsjeku za povijest izabran je 1975., što je i ostao sve do svoje iznenadne smrti. Od iste godine izvanredni je, a od 1986. redoviti je član JAZU odnosno sada Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti. Od odgovornih dužnosti koje je obavljao bio je član Predsjedništva i Uprave HAZU.

U istraživačkom radu akademika Ljube Bobana glavna područja bili su problemi građanske Jugoslavije te razdoblje drugog svjetskog rata. Zahvaljujući preporuci najeminentnijih profesora s povijesne Katedre (Šidak, Gross i Brandt) 1964. odlazi na specijalizaciju u Institut za društvene nauke (Odjeljenje za istorijske nauke) u Beograd. Rezultat tog istraživanja je monografija »Sporazum Cvetković-Maček« (Beograd, 1965).

Osim velikog znanstvenog doprinosa akademik Boban je svojom disertacijom probio led i izborio se za istraživanje proskribiranih, tabu tema, kojih je do tada bilo napretek. U istraživanju disertacijske teme imao je, prema kazivanju, dosta nesporazuma sa svojim mentorom, ali ne samo s njime, trudeći se, da ga privoli da istražuje tu temu. Naime, do tada je vladalo mišljenje »kako o nagodbenjaštvu 'hrvatsko-srpske buržoazije', odnosno Sporazumu, »ne treba više truda i prostora od običnog novinskog članka«.

Međutim, njegova se istraživanja proširuju na praćenje hrvatske povijesti tijekom i nakon drugog svjetskog rata. Istraživanja hrvatske političke i diplomatske povijesti, međustranački odnosi, a naročito povijest Hrvatske seljačke stranke, bila su mu osnovna preokupacija. Monografija »Maček i politika Hrvatske seljačke stranke 1928–1941«, knjiga I. i II., Zagreb 1974., sadrži mnogobrojnu relevantnu građu političkog puta dr. Vladka Mačeka i Hrvatske seljačke stranke. To je, ustvari, bio prvi cjelovit historiografski pokušaj da se u naznačenom razdoblju prikaže djelovanje i stavovi dr. Mačeka kao nasljednika Radića na mjestu predsjednika Hrvatske seljačke stranke, koja je predstavljala i bila najvažnija građanska stranka u političkom životu Hrvatske uopće, i koja je bila nosilac zahtjeva za rješavanje hrvatskog pitanja prije drugog svjetskog rata. Zanimajući se za britansku politiku prema Jugoslaviji odnosno njenoj refleksiji na Hrvatsku, zahvaljujući

preporuci gosp. H. Seton- Watson i gđe E. Barker, dobiva dozvolu za istraživanja u Velikoj Britaniji. Potkraj 1971. odlazi u London gdje u Public Record Office, fondovima Foreign Officea istražuje neke naznačene aspekte britanske politike.

Radeći godinama po domaćim i stranim arhivima, postaje vrhunski stručnjak za arhivsku građu za naznačenu problematiku i izuzetan poznavalac britanskih arhiva. Rezultat toga vrlo intenzivnog, mukotrpnog i višegodišnjeg istraživanja su velik broj izvornih i stručnih radova kao i dvije monografije: »Hrvatska u arhivima izbjegličke vlade 1941–1943«, Zagreb, 1985. i »Hrvatska u diplomatskim izvještajima izbjegličke vlade 1941–1943«, knjiga I.–II., Zagreb, 1987. Sve do proljeća 1943. Hrvatska nije imala posebno značenje u britanskim vojnim planovima; taj odnos promijenio se od proljeća 1943. do kraja rata, što je bilo uvjetovano razvojem ratnih operacija u Sredozemlju. Tada je Hrvatska u britanskim stratežijskim interesima dobila daleko veće značenje, ustvrdio je akademik Boban. Dao je i stručnu periodizaciju – instruktivnu periodizaciju u razvoju britanske politike prema Hrvatskoj (u okviru politike prema Jugoslaviji), na sintetički način ukazao je na njene »osnovne motive, ciljeve i metode«. Autor je također dao i ocjenu politike HSS za naznačeno razdoblje.

Ta zbirka dokumenata prezentirala je javnosti velik broj svjedočenja, opisa, razmišljanja, sudova i ideja kao i programske smjernice koje su nastale u vrlo dramatičnom povijesnom trenutku od političara dviju skupina, nosioca građanske politike u Hrvatskoj. Jednu skupinu činile su »pristaše HSS-a i klerikalne orijentacije a drugu pristaše unitarističkog jugoslavenstva«. Ti su dokumenti svjedočanstvo o slojevitosti i različitosti hrvatske građanske politike koja se »lomila i slomila u vrtlogu drugog svjetskog rata«.

Međutim, najšira javnost pamtit će akademika Ljubu Bobana po njegovim brilijantnim i beskompromisnim raspravama sa srpskim (beogradskim) znanstvenicima u kojima je utemeljeno, s argumentima, pobijao sva njihova stajališta o »službenom broju« žrtava drugoga svjetskog rata. Sistematski je razotkrivao politička stajališta srpske historiografije oko Jasenovca, odnosno jasenovačkog mita, te njihove već poznate, istrošene, teze o »Hrvatima kao genocidnom narodu«. Prvi je, kada je to bilo opasno i skoro nemoguće, za vrijeme starog političkog režima, publicirao i komentirao Dnevnik Kardinala Alojzija Stepinca, razotkrivajući sve kontroverze u optužbama na njegov račun.

U posljednje vrijeme akademik Ljubo Boban bio je vrlo aktivan na problemima hrvatskih granica. Aktualna politika bila je uzrok tome. Kao član Državne komisije za granice Vlade Republike Hrvatske te predsjednik ekspertne komisije za identifikaciju granice između Hrvatske i Slovenije, Hrvatske i Crne Gore te Hrvatske i Bosne i Hercegovine imao je maestralnu ulogu. »Atlas hrvatskih granica od 1918. do 1991.«, Zagreb, 1991., »nastao je na zahtjev trenutka u kojemu se nalazimo«, a da je »nastao u mirnijim vremenima, mogao (je) biti potpuniji, cjelovitiji, bogatiji«. Ustvari, to je bio »kompromis« između »atlasa i kratke povijesti« države Slovenaca, Hrvata i Srba koja se oblikovala tijekom listopada 1918. godine pa do današnjih dana.

»Hrvatske su granice pri raznim teritorijalnim podjelama nakon stvaranja jugoslavenske države po pravilu krojene bez sudjelovanja hrvatskih političkih činilaca. Izuzetak je bila Banovina Hrvatska i 1945. godina. No, ni tada granice nisu utvrđene bez određenih prigovora i nezadovoljstava (...) Nasuprot stalnoj tendenciji da se očuvaju povijesne pokrajine i uglavnom stanje kakvo je bilo u vrijeme stvaranja jugoslavenske države, beogradska je hegemonistička politika uporno nastojala apsorbirati područja koja su do 1918. bila izvan Srbije, anulirati sve posebnosti i od jugoslavenske države stvarno stvoriti Veliku Srbiju.«

Kada je nastao nesporazum, uz dosta i teških riječi, između Slovenije i Hrvatske po pitanju granice, odnosno kad su Slovenci stavili prigovor da su »promjene na graničnoj crti u području donjega toka rijeke Dragonje bile u suprotnosti s 'Memorandumom o suglasnosti'« akademik Boban kategorički tvrdi da je isti neosnovan, te kaže: »Dragonja je i na 'višoj razini' prihvaćena sa slovenske strane 'kao granica između Slovenaca i Hrvata', na sastanku koji je u ožujku 1944. godine u Semiću organizirao partizanski Znanstveni

inštitut«. Dragonja se neprestano navodila odnosno podrazumijevala kao crta razgraničenja između Hrvatske i Slovenije. Međutim, pitanje je koja Dragonja? »Ona u starome ili u novome koritu. Ako se može dvojiti da je to ona Dragonja u starome koritu, nema onda dvojbe da je to ona u novome koritu. Slovenska, pak, strana osporava i tu granicu, i pomiče je južnije i od današnjeg toka Dragonje« objašnjava Boban širokoj javnosti u raspravi pod naslovom »Kako je nastala hrvatsko-slovenska granica u Istri« u Vjesniku.

Svoje golemo iskustvo nesebično je prenosio na studente, postdiplomante kao i doktorante. Koliko su se samo u razgovoru s njime otvarali vidici, dobivale ideje, analizirali problemi, zacrtavali putokazi, postavljali budući znanstveni projekti. Velik broj znanstvenika kojima je bio mentor dalo je svoj doprinos u proučavanju hrvatske povijesti.

Osim navedenih najznačajnijih monografija akademik Ljubo Boban autor je velikog broja raznovrsnih povijesnih radova. Sudionik, a najčešće i organizator mnogih simpozija, okruglih stolova, tribina itd. Bio je suradnik mnogih znanstvenih časopisa, između ostalog, i Časopisa za suvremenu povijest. Svojom elokventnošću, izvrsnim znanjem, fotografskom memorijom kao i temama koje je prezentirao na njima, bio je skoro uvijek i svugdje rado slušan i cijenjen sugovornik, predavač ili gost. No, bio je i najviše napadani hrvatski povjesničar, ali za to nije nimalo brinuo. Protivnici su ga cijenili, i sami su bili iznenađeni njegovom smrću, no nisu mu bili dorasli protivnici. Uvijek ih je pobjeđivao argumentima, ne vrijeđanjem, podmetanjem ili falsificiranim dokumentima. Bio je beskompromisni borac.

Vodio je mnoge bitke za dobrobit povijesne struke. Za slobodu mišljenja i pisanja. Pobjeđivao je.

Zauvijek će ostati nedovršeni rukopisi o puču Vokić-Lorković, Hebrangu, Hrvatske granice, Kontroverze, i još mnogo, mnogo drugih tema za koje je već imao arhivsku građu.

(Uskoro će izaći iz tiska knjiga o dr. Tomi Jančkoviću, jednom od istaknutih vođa Hrvatske seljačke stranke.)

Svojim životnim djelom akademik Ljubo Boban trajno je zadužio ne samo svoje studente i suradnike, već i hrvatsku historiografiju. Zbog toga vjerujemo da će dugo ostati u našim sjećanjima, da ćemo s dužnim i toplim štovanjem čitati i služiti se njegovim radovima i ostati mu zahvalni za neumorno pregalaštvo i velik entuzijazam koji se rijetko susreće.

Berislav Jandrić